

КЛАСИФІКАЦІЯ РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

План

1. План рахунків бухгалтерського обліку і принципи його побудови.
2. Принципи класифікації рахунків.
3. Класифікація рахунків за їх економічним змістом.
4. Класифікація рахунків за призначенням і структурою.
5. Позабалансові рахунки.

Основні терміни і поняття

Рахунки; план рахунків; субрахунки; класифікація рахунків; позабалансові рахунки.

Література

1. В.Г. Швець „Теорія бухгалтерського обліку”, Київ, 2006. (ст. 139 – 159).
2. Н.В. Чебанова, Ю.А. Василенко „Бухгалтерський фінансовий облік”, Київ, 2002. (ст. 75 – 94).
3. Н.М. Ткаченко „Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України”, Київ, 2003. (ст. 48 – 85).

1. План рахунків бухгалтерського обліку і принципи його побудови.

За допомогою **рахунків** здійснюється групування та поточне відображення інформації про стан та рух активів, власного капіталу та зобов'язань.

План рахунків – систематизований перелік рахунків, який визначає організацію всієї системи поточного бухгалтерського обліку на підприємствах, в організаціях та установах.

Планом визначені **синтетичні рахунки** (рахунки першого порядку) і **субрахунки** (рахунки другого порядку). Всі синтетичні рахунки і субрахунки до них згруповані у такі **класи**:

1. Необоротні активи.
2. Запаси.
3. Кошти, розрахунки та інші активи.
4. Власний капітал і забезпечення зобов'язань.
5. Довгострокові зобов'язання.
6. Поточні зобов'язання.
7. Доходи і результати діяльності.
8. Витрати за елементами.
9. Витрати діяльності.
0. Позабалансові рахунки.

Кожний клас рахунків має конкретне призначення та тісний зв'язок з інформаційними потребами зовнішніх і внутрішніх користувачів.

Рахунки класу 1 „Необоротні активи” призначені для обліку наявності і руху основних засобів, інших необоротних матеріальних активів,

нематеріальних активів, довгострокової дебіторської заборгованості та інших необоротних активів, а також зносу необоротних активів.

Рахунки класу 2 „Запаси” призначені для обліку наявності і руху належних підприємству предметів праці, призначених для обробки, переробки, використання у виробництві, а також малоцінних та швидкозношуваних предметів (готова продукція, товари, паливо, будівельні матеріали, запасні частини, насіння, корми тощо).

Рахунки класу 3 „Кошти, розрахунки та інші активи” призначені для узагальнення інформації про наявність і рух грошових коштів, грошових документів, короткострокових векселів одержаних, фінансових інвестицій, дебіторської заборгованості, резерву сумнівних боргів і витрат майбутніх періодів.

Клас 4 „Власний капітал і забезпечення зобов’язань” має дві групи рахунків для узагальнення інформації про стан та рух коштів різновидностей власного капіталу – статутного, пайового, додаткового, резервного, вилученого, неоплаченого, а також нерозподілених прибутків (непокритих збитків), цільових надходжень, забезпечень майбутніх витрат і платежів, страхових резервів.

Клас 5 „Довгострокові зобов’язання” об’єднує рахунки для обліку та узагальнення даних заборгованості підприємства банкам за отримані від них кредити, за зобов’язаннями за залученими позиковими коштами, за виданими векселями, інша заборгованість, яка не підлягає погашенню протягом операційного циклу підприємства або протягом 12 місяців з дати балансу.

Клас 6 „Поточні зобов’язання” охоплює рахунки для обліку даних та узагальнення інформації про зобов’язання щодо короткострокових кредитів банків та виданих векселів, розрахунків з постачальниками та підрядниками, за податками і платежами, страхуванням, з оплати праці, учасниками, за іншими операціями, які будуть погашені у звичайному ході операційного циклу або протягом 12 місяців з дати балансу.

Рахунки класу 7 „Доходи і результати діяльності” призначені для узагальнення інформації про доходи від операційної та фінансової діяльності підприємства, а також від надзвичайних подій.

Клас 8 „Витрати за елементами” об’єднує рахунки для узагальнення інформації про витрати підприємства протягом звітного року за елементами витрат: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація та інші операційні витрати.

Клас 9 „Витрати діяльності” охоплює рахунки, які застосовують для узагальнення інформації про витрати операційної, інвестиційної, фінансової діяльності підприємства та витрати на запобігання надзвичайним подіям і ліквідацію їх наслідків.

Клас 0 „Позабалансові рахунки” призначений для обліку майна і зобов’язань, які не підлягають відображенню у балансі.

2. Принципи класифікації рахунків.

Класифікація рахунків – їх групування за певними однорідними ознаками.

Принципи класифікації рахунків:

- **повноти** (всі господарські засоби, джерела, процеси та результати їх діяльності мають повною мірою відображатися на рахунках);
- **ідентифікації діяльності** (рахунки відображають стан та рух активів, власного капіталу і зобов'язань підприємства та особливості його діяльності);
- **істотності** (рахунки розміщують за ступенем впливу на обсяг і структуру активів і джерел, стадій кругообороту капіталу та результатів діяльності);
- **мобільності** (за умови набуття певних ознак рахунки легко можуть бути віднесені до тих чи інших груп).

Рахунки бухгалтерського обліку **класифікують** за:

- економічним змістом;
- за призначенням і структурою.

Класифікація рахунків за економічним змістом визначає, що саме обліковується на даному рахунку, які конкретні об'єкти відображаються на ньому залежно від їхнього економічного змісту.

Класифікація рахунків за призначенням і структурою показує, для одержання якої інформації призначені ті або інші рахунки та яка їхня структура, тобто зміст дебету і кредиту та характер залишку (сальдо).

Обидві класифікації рахунків – науково обґрунтовані групування, які взаємопов'язані і доповнюють одна одну, полегшують теоретичне визначення змісту рахунків і їх використання у практичній роботі.

3. Класифікація рахунків за їх економічним змістом.

За економічним змістом рахунки класифікують на (схема 10):

1. Рахунки господарських засобів (активів);
2. Рахунки джерел господарських засобів (пасивів);
3. Рахунки господарських процесів.

1. Рахунки господарських засобів (активів) поділяються на:

- **Рахунки для обліку необоротних активів** використовують для отримання та узагальнення інформації про наявність і рух основних засобів, нематеріальних активів, фінансових та капітальних інвестицій та інших необоротних активів („Основні засоби”, „Нематеріальні активи”, „Знос необоротних активів”, „Капітальні інвестиції” та ін.);
- **Рахунки для обліку запасів** використовують для обліку і контролю запасів, необхідних для здійснення виробничого процесу („Виробничі запаси”, „Виробництво”, „Готова продукція”, „Товари” та ін.);
- **Рахунки для обліку коштів** використовують для узагальнення інформації про наявність і рух грошових коштів у національній та

КЛАСИФІКАЦІЯ РАХУНКІВ ЗА ЕКОНОМІЧНИМ ЗМІСТОМ

іноземній валюті в касах, на поточних та інших рахунках у банках, грошових документів („Каса”, „Рахунки в банках”, „Інші кошти” та ін.);

- **Рахунки для обліку коштів у розрахунках** використовують для узагальнення інформації про розрахункові відносини з покупцями та замовниками за відпущену продукцію (виконані роботи, надані послуги), з різними дебіторами за виданими авансами, підзвітними особами, нарахованими доходами („Розрахунки з покупцями та замовниками”, „Розрахунки з різними дебіторами”, „Резерв сумнівних боргів”, „Короткострокові векселі одержані” та ін.).

Всі розглянуті вище рахунки є **активними**.

За дебетом цих рахунків відображаються надходження (збільшення) господарських засобів (активів), **за кредитом** – зменшення (вибуття) активів. Сальдо за активними рахунками завжди вказує на наявність господарських засобів на початок та кінець облікового періоду.

2. Рахунки джерел засобів поділяються на **рахунки власних джерел засобів** та **рахунки залучених джерел засобів**.

Рахунки власних джерел засобів:

- **Рахунки власного капіталу** використовують для обліку та узагальнення інформації про стан і рух котів різновидностей власного капіталу – статутного, пайового, резервного, вилученого, неоплаченого, а також нерозподілених прибутків (непокритих збитків) („Статутний капітал”, „Пайовий капітал”, „Додатковий капітал”, „Резервний капітал”, „Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)” та ін.);
- **Рахунки забезпечення зобов’язань** використовують для отримання інформації про стан і рух різних забезпечень, цільове фінансування і цільові надходження („Забезпечення майбутніх витрат і платежів”, „Цільове фінансування і цільові надходження”).

Рахунки залучених джерел засобів:

- **Рахунки довгострокових зобов’язань** використовують для обліку та узагальнення інформації про стан та рух зобов’язань підприємства за отримані позики банків, за випущеними облігаціями, за виданими векселями та іншими довгостроковими зобов’язаннями, тобто про заборгованість, яка не підлягає погашенню протягом операційного циклу підприємства або протягом 12 місяців з дати балансу („Довгострокові позики”, „Довгострокові векселі видані”, „Довгострокові зобов’язання за облігаціями” та ін.);
- **Рахунки поточних зобов’язань** використовують для обліку та узагальнення інформації про стан та рух поточних зобов’язань підприємства за отримані кредити банків, за виданими векселями та іншими зобов’язаннями, погашення яких відбувається у звичайному ході операційного циклу підприємства або протягом 12 місяців з дати балансу („Короткострокові позики”, „Розрахунки з постачальниками та

підрядниками”, „Розрахунки з оплати праці”, „Розрахунки з учасниками” та ін.);

Рахунки джерел формування господарських засобів є **пасивними**.

За кредитом цих рахунків відображають збільшення джерел засобів, **за кредитом** – їх зменшення, списання. Сальдо цих рахунків завжди характеризує наявність джерел господарських засобів на початок та кінець облікового періоду.

3. Рахунки господарських процесів – постачання, виробництва та реалізації – використовують для обліку господарських операцій, пов’язаних із виготовленням та придбанням ресурсів, виробництвом продукції та її реалізації („Капітальні інвестиції”, „Виробництво”, „Собівартість реалізації”, „Доходи від реалізації” та ін.).

4. Класифікація рахунків за призначенням і структурою.

Класифікація рахунків за призначенням і структурою (схема 11) характеризує як саме обліковуються ті чи інші засоби, джерела їх утворення та господарські

процеси на бухгалтерських рахунках, що саме відображається за дебетом та кредитом рахунка та що характеризує залишок (сальдо) відповідного рахунка.

За призначенням і структурою рахунки поділяються на:

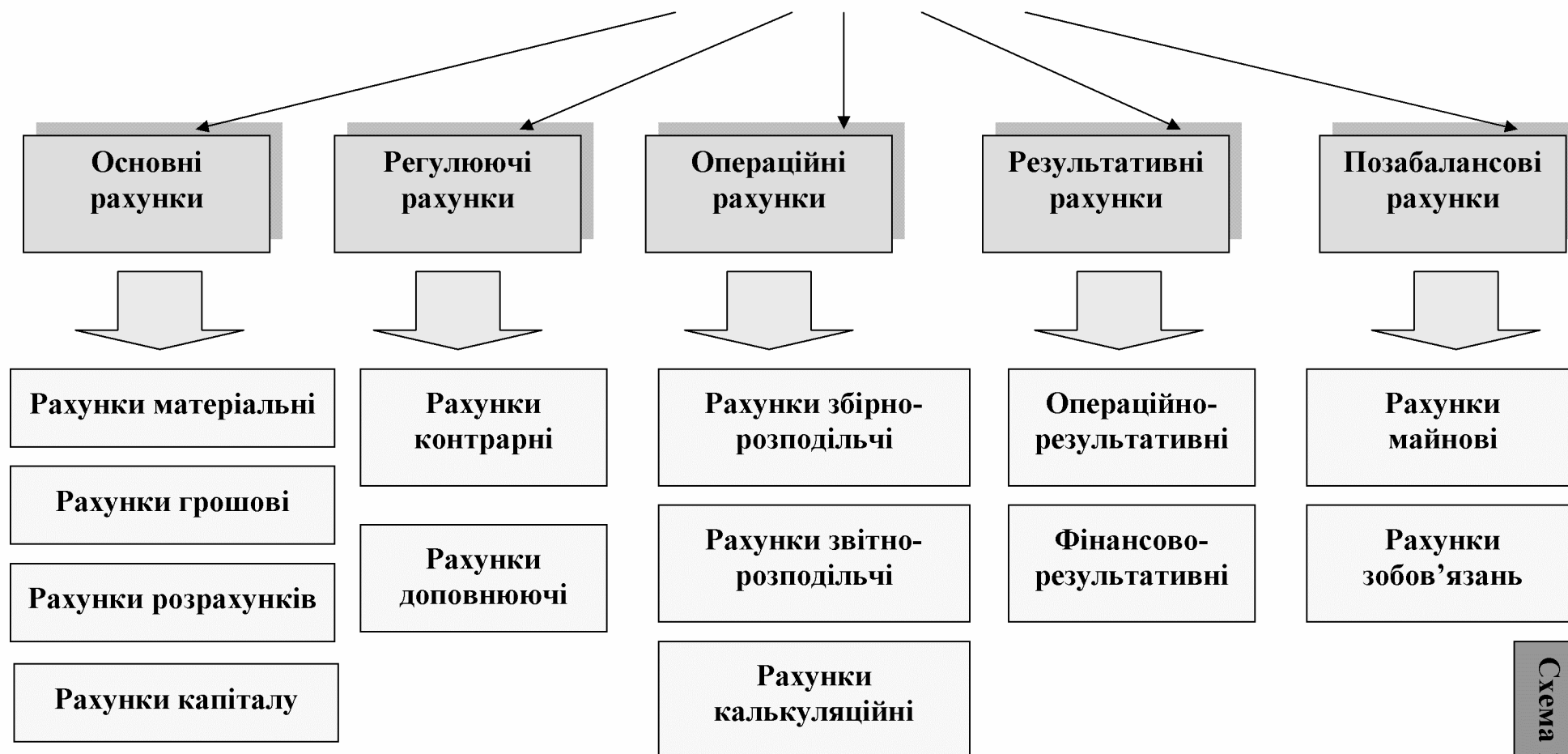
1. Основні;
2. Регулюючі;
3. Операційні;
4. Результативні;
5. Позабалансові.

1). Основні рахунки призначені для обліку стану та руху господарських засобів та їх джерел. Вони в сукупності характеризують майновий стан підприємства і є основою для складання бухгалтерського балансу.

Основні рахунки поділяються на:

- **матеріальні** – призначені для обліку наявності та руху матеріальних цінностей підприємства („Основні засоби”, „Виробничі запаси”, „Товари” та ін.);
- **грошові** – призначені для обліку наявності та руху грошових коштів підприємства в національній та іноземній валюті в касі, на рахунках у банках, а також грошових документів („Каса”, „Рахунки в банках”, „Інші кошти”);
- **рахунки розрахунків** – призначені для обліку і контролю розрахункових відносин даного підприємства з іншими підприємствами й особами. На цих рахунках відображається заборгованість, що виникає у процесі господарської діяльності, а також

КЛАСИФІКАЦІЯ РАХУНКІВ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ ТА СТРУКТУРОЮ

зміни цієї заборгованості. Оскільки заборгованість може виникати як на користь підприємства (дебіторська), так і на користь інших юридичних і фізичних осіб (кредиторська), то розрахункові рахунки поділяють на активні й пасивні:

- **активні** розрахункові рахунки призначені для обліку дебіторської заборгованості й розрахунків за нею („Розрахунки з покупцями та замовниками”, „Розрахунки з різними дебіторами” та ін.);
 - **пасивні** розрахункові рахунки відображають розрахункові відносини з кредиторами („Розрахунки з постачальниками та підрядниками”, „Розрахунки за податками та платежами”, „Розрахунки з оплати праці”, „Розрахунки з учасниками”, „Довгострокові позики”, „Довгострокові векселі видані” та ін.).
- **рахунки капіталів** – призначені для обліку і контролю стану власного капіталу та забезпечення зобов’язань („Статутний капітал”, „Додатковий капітал”, „Резервний капітал”, „Цільове фінансування і цільові надходження” та ін.).

2). Регулюючі рахунки призначені для уточнення показників основних рахунків і окремих статей балансу. Самостійного значення ці рахунки не мають, тому кожен із них розглядається в сукупності з основними рахунками. Так, субрахунок „Знос основних засобів” є регулюючим щодо рахунка „Основні засоби”, на якому основні засоби обліковують за первинною вартістю.

Регулюючі рахунки бувають:

- **контрарні рахунки** застосовують для регулювання підсумків активних і пасивних основних рахунків (контрактивні і контрпасивні);
- **доповнюючі рахунки** завжди збільшують суму залишку основного рахунка, що регулюється.

3). Операційні рахунки призначені для відображення господарських процесів, а також результатів діяльності підприємства. Ці рахунки призначені для накопичення інформації щодо витрат, доходів та фінансових результатів, і більшість з них не мають сальдо.

До операційних рахунків належать:

- **розподільчі** – призначені для обліку витрат, які за своєю природою не можуть бути віднесені на відповідні рахунки, а вимагають розподілу за певними критеріями
 - **збірно-розподільчі** – призначені для попереднього збирання витрат, пов’язаних із здійснення загальновиробничих функцій з метою наступного їх розподілу за відповідними об’єктами („Загальновиробничі витрати”, „Адміністративні витрати”, „Витрати на збут”);
 - **звітно-розподільчі** (або бюджетно-розподільчі) – використовують для розмежування витрат і доходів між

суміжними звітними періодами з метою рівномірного включення витрат у затрати виробництва або відображення в обліку одержаних доходів (активні – „Витрати майбутніх періодів”, „Резерв сумнівних боргів”; пасивні – „Доходи майбутніх періодів”, „Забезпечення майбутніх витрат і платежів”).

- **калькуляційні** – призначені для обліку витрат, пов’язаних із виробництвом продукції, виконанням робіт та наданням послуг з метою обрахування їх собівартості. За даними цих рахунків складають калькуляцію („Витрати”, „Виробництво”, „Капітальні інвестиції” та ін.). На калькуляційних рахунках протягом місяця за дебетом збирають витрати, а за кредитом – списують витрати, що включаються у собівартість готової продукції. Сальдо калькуляційних рахунків може бути тільки дебетовим і показує затрати в незавершене виробництво, які розраховуються на основі інвентаризації;

4). Результативні – використовують для відображення та порівняння витрат і доходів.

Залежно від ступеня порівняння результатні рахунки поділяють на:

- **операційно-результатні** – використовують для виявлення результатів господарської діяльності підприємства шляхом порівняння валових доходів і валових витрат та визначення результату: прибутків чи збитків („Фінансові результати”);
- **фінансово-результатні** – призначені для обліку і контролю чистих фінансових результатів діяльності підприємства – прибутку чи збитку („Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)”).

5. Позабалансові рахунки.

Позабалансові рахунки призначені для обліку наявності та руху цінностей, що не належать підприємству, але тимчасово перебувають у його користуванні, розпорядженні або на зберіганні, умовних прав і зобов’язань підприємства (застави, гарантії, зобов’язання тощо); бланків суворого обліку; списання активів (нестачі цінностей, дебіторська заборгованість) для спостереження за можливістю відшкодування винними особами (боржниками).

Умовно позабалансові рахунки можна поділити на **дві групи**:

- ті, що **обліковують майно** (орендовані необоротні активи, активи на відповідальному зберіганні, списані активи, бланки суворого обліку);
- ті, що **обліковують зобов’язання** (контрарні зобов’язання, непередбачені активи і зобов’язання, гарантії та забезпечення надані й отримані).

Облік на позабалансових рахунках ведуть, не застосовуючи методу подвійного запису, тобто за простою системою, за якою записи про надходження та вибуття проводяться тільки на одному позабалансовому рахунку з позначенням змісту і кількісно-вартісних показників операції.

Питання для самоперевірки та корекції знань студентів

1. Що таке План рахунків? Його складові.
2. Дайте характеристику класів рахунків.
3. Принципи класифікації рахунків.
4. Як класифікуються рахунки за економічним змістом?
5. Як класифікуються рахунки за призначенням і структурою?
6. Характеристика рахунків класу „Позабалансові рахунки”.